

Econder

2020

2INTERNATIIONAL ECONOMICS
BUSINESS and SOCIAL
SCINCS CONGRSS

LY 02

15.07.2020 Deadline for Abstract Submission

17.07.2020 Deadline for Payment

31.07.2020 Publishment of Abstract E-Book

14.08.2020 **Deadline for Full Paper Submission**

31.08.2020 **Publishment of Proceedings E-Book**

 Kastamonu University Kuzey Kent Campus (All sessions will be held online Zoom application.)



Econder
International Academic Journal

Econder



www.econder.org

Approach of Students Towards Online Classes During Covid-19 Outbreak In Kashmir Valley	384
Samira Khan, Bilal Ahmad Bhat, Shazia Manzoor, S.N.Z.Geelani, Shaziya Gull,Lubna Altaf	384
Challenges and Opportunities Of Plastic Money In Indian Economy – A Study	391
Dileep Kumar S. D.....	391
Geopolitics Of Climate Change.....	397
Ruyida MUSHTAQ	397
Role Of HRD In Banking Sector: A Comparative Study Of Public and Private Sector Banks In India ..	401
RAVI M. N.	401
SUMAN SHETTY N.	401
The Effects of Monetary Discipline on Economic Growth In Iran	407
Alireza Kashefi	407
Esmail Abounoori	407
The Analysis of Inflation Rates in Libya	412
Nagmi AIMER.....	412
Impulse-response functions	415
Islamic Banking in Libya.....	418
Nagmi AIMER.....	418
The Direction of Causality between Economic Growth and Financial Development in Upper Middle-Income Countries	421
Nagmi Moftah Aimer.....	421
Serkan Dilek	421
Abdulgula Albashir Lusta.....	421
The Geography of Space and Loneliness of Closeted Bisexual Men.....	432
Victor Banerjee	432
Özbekistan’ın Tarım Sektöründe Yeniliksel Politikalar ve Gelişmeler	437
Ozodbek KARAMATOV	437
Kosimjan RAKHMANOV.....	437
Formation of Land Use System In Uzbekistan: Past and Today	442
Rakhmonov Sh.....	442
Rakhmonov K.....	442
Karamatov O.....	442
The Impact of Managing Stress on Work-Life Balance: A Conceptual Review.....	449
Abulfatah Salem Saadi.....	449
Yavuz Demirel.....	449
Key Reasons for Existing Poverty among Rural Households of Bagerhat Sadar Upazila: A case study ..	460
Abdul Karim Gazi.....	460
The Relationship between Global Oil Price and Bitcoin using Conditional Copula Functions.....	470
Esmail Abounoori	470
Anahita Roozitalab	470
Kredi Piyasasının Gelişimi ve Ekonomik Büyüme: Orta Gelirli Ülkeler İçin Ampirik Bir Kanıt.....	476
Nagmi AIMER.....	476
Serkan DİLEK	476
Turkmenistan`s Energy Exportation Deals With Iran	488
Amanberdi Begjanov	488

Özbekistan'ın Tarım Sektöründe Yeniliksel Politikalar ve Gelişmeler

Ozodbek KARAMATOV¹

Kosimjan RAKHMANOV²

Özet

Bağımsızlığın ilk gününden itibaren Özbekistan diğer ülkeler gibi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçmek için ekonomik reformları uygulamaya başlamıştır. Ülke ekonomisinin tarım sektörüne dayanmasından dolayı tarım ve toprak reformları ön plana çıkmıştır. Tarım sektörünün piyasa koşullarına dönüşümü için bazı ülkeler tarımsal toprakların özel mülkiyeti gerçekleştirilmiş olsa da Özbekistan'da toprak mülkiyeti devletin olup çiftçilere arazi uzun vadeli kiraya veriliyor.

Son yıllarda Özbekistan'daki devlet tarım politikalarının amacı, ihracat hacminin artırılması, yerel tarım piyasasının istikrarlı hale getirilmesi ve kırsal alanların entegre gelişimi olarak belirlenmiştir. Bu amaca ulaşmak için ülkenin mevcut tarım politikası pamuk ekim alanlarını azaltmak ve sektörün verimliliğini yenilikçi faaliyet ile artırılmasını hedeflemektedir.

Bu çalışma, Özbekistan'da gerçekleştirilen tarım reformlarının özelliklerini açıklamaya yönelik kısa bir araştırmaya ve tarımsal üretimde yeniliklerin tanıtılmasına etki veren faktörlerin ve sorunlarının belirlenmesini amaçlamıştır. Bunların yanı sıra iklim koşullarını ve diğer faktörleri itibara olarak ülkenin bölgelerinde yenilikçi tarım politikasının uygulanması için kavramsal yaklaşımlar da önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım Reformu, tarım Politikaları, piyasa konjonktürü, ihracat, toprak verimliliği.

Innovative Policies and Developments in Uzbekistan's Agriculture Sector

Abstract

Since independence, Uzbekistan has started to implement economic reforms to move from a planned economy to a market economy, like other countries. Since the country's economy is based on the agricultural sector, agriculture and land reforms have come to as the first. For the transformation of the agricultural sector to market conditions, for instance some countries have private ownership of agricultural lands, but land ownership in Uzbekistan belongs to the state and the land is leased to farmers for a long time.

In recent years, the aim of the state agricultural policies in Uzbekistan has been taken direction to increase the export volume, stabilizing the local agricultural market and the integrated development of rural areas. To achieve this goal, the current agricultural policy of the country aims to reduce the cotton cultivation areas and increase the productivity of agriculture with innovation.

This study aimed to determine the factors and problems affecting the introduction of innovations in agricultural production and a short research to explain the characteristics of the agricultural reforms carried out in Uzbekistan. In addition to these, conceptual approaches are also suggested for the implementation of innovative agricultural policy in the regions of the country, considering the climatic conditions and other factors.

Keywords: Agricultural Reform, Agricultural Policies, Market Conjuncture, Export, Land Productivity.

Giriş

Tarım sektöründe uygulanan reformlar neticesinde bazı Bağımsız Devlet Topluluğu ülkeleri arazi ve pazar ilişkilerini değiştirmişler ve arazi özel mülkiyetini benimsemişlerdir. Özbekistan'ın Orta Asya'daki komşu ülkelere göre en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ülke olmasından dolayı devlet arazi mülkiyetini koruyarak tarım reformlarını aşamalı bir geçiş taktiğini kollarak gerçekleştirmiştir. Tarım reformlarının aşamalı geçilmesi ilk aşamalarda beklenen neticelere ulaşılmış da ancak, birçok yünden beklenen hedeflere ulaşılmamıştır. Örneğin, günümüze kadar tarımsal alan için su yetersizliği problemlerinin çözülmemesi, tarımsal toprakların, tarımda kullanılacak üretim faktörlerinin ve kaynakları bölgelere eşit olmayan bir şekilde dağıtılması tarımsal toprakların verimliliğinin azalmasına sebep olmuştur. Bunların yanı sıra, devlet siparişleri için pamuk ve buğday yetiştiren çiftçiler, ürünlerinin veya kaynakların fiyatlarını kontrol etme hukukuna sahip değildiler. Devletin pamuk ve buğday ürünleri için güçlü yönetim politikası, mevcut fiyatlandırma mekanizmaları çiftçilerin bu iki urundan kar

¹ Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, okaramatov@kastamonu.edu.tr

² Taşkent Sulama ve Tarım Mühendisleri Enstitüsü, Devlet Kadastroları Bölümü Başkanı kosimdjon50@gmail.com

kazanma imkanlarını zorlaştırmıştır (Yuliy Yusupov, 2019). Sovyetler birliğinin planlama politikasının Özbekistan tarım sektörü için olumsuz etkisi olsa da olumlu olan yönünü de itibara olmak gerekiyor. Eğer Sovyetler döneminde sulanan alanların yüzölçümü 1,8 milyon hektardan 4,3 milyon hektara getirilmeseydi, ülkedeki yıllık nüfus artış oranı %2-%2,5 iken, günümüzde 33 milyondan fazla olan nüfuzun gıdaya olan ihtiyaçlarını karşılamak imkânsız olacaktır. Elbette, ekim alanları sadece pamuk üretimini artırarak amacıyla genişlenmiş olsa da bağımsızlıktan sonra Özbekistan bu kadar alanları kendi kaynaklarıyla gelişmesini hayal etmek zordur (İsmail Djurabekov, 2019).

Yukarıdaki problemlerin çözülmesi için reformların günümüzdeki aşamasında ülke hükümeti sadece tarım sektörü için geçir ekonominin tüm alanlarına yabancı yatırımların celp edilmesi, bileşimde ve yapısal alanlarda ileri teknolojilerin kollarlanması teşvik edilmesini amaçlayan birkaç kararlar kabul etmiştir. Birinci planda tarımsal ürünlere dayalı üretimin ve bu alanın lokomotif ve belirleyici gücü olarak kabul edilen çok yönlü çiftçiliğin gelişmesine önem verilmiştir (Ahmet Yılmaz ve Turajon Rauf, 2016). Elbette, kabul edilmiş olan kararların gerçekleşmesi için ekonomik ve teşvik edici mekanizmaların oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

Tarım Reformlarının Neticeleri ve Sektörün Güncel Problemleri

Ülkede gerçekleştirilen toprak ve tarım reformları neticesinde kolhoz ve sovhozlar yerine yeni tıptaki kooperatifler – şirketler meydana gelmiş olup 2000 yıllarında bu şirketler yerin fermer ve dehkan çiftlik işletmeleri almıştır. Önceki dönemlerde organize edilmiş olan fermer çiftliklerinin sahip oldukları küçük ölçülü araziler üretim verimliliğini yükseltmek imkanını verememiştir. Ayrıca, pamuk ve buğday üretimi için uzmanlaşmış olan çiftlikler devletin bu ürünlere olan ihtiyaçları miktarında üretmek imkânına sahip olamadılar.

Aşamalı revişte devam eden reform kapsamında hükümet sektörün verimliliğini yükseltmek amacıyla kabul ettiği kararlarında gerekli hukuki ve normatif düzenlemelerle düşük karlı tarım şirketlerinin yerine geçen fermer ve dehkan çiftliklerinin gelişimi için şartlar sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin, 2004-2009 yıllar aralığında çiftliklerin sayısı, 125,7 binden 226 bine ulaşmıştır ve bu yıllarda her çiftliğin arazi büyüklüğü, ortalama 26-30 hektardır (Pugach I., Yusupov Y., Berdinazarov Z, 2016).

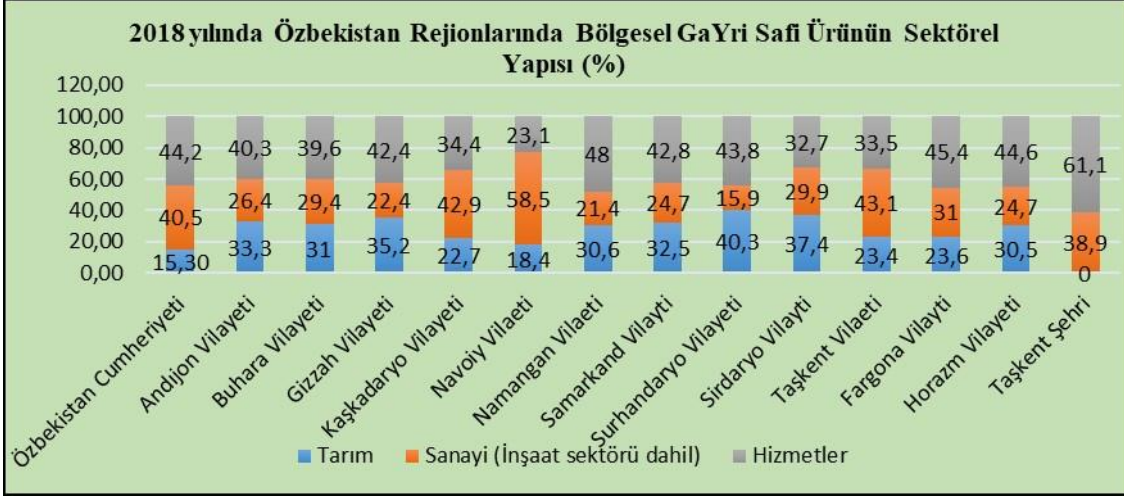
2010-2018 yıllar aralığında ülke hükümeti tarafından tarım sektörüne yatırılacak yatırımlar için teşviklere önem verilmiştir. Sektöre yatırılmış sabit yatırımlar 2010 yılında 530.6 milyar iken 2018 yılında yaklaşık beş kata yükselmiş olup 43149.8 milyar sum'a ulaşmıştır. Gelişmeler neticesinde sektörün geliri 11226 milyar somdan 43149,8 milyar soma ve sektörün GSYH' deki payı %18' den %19,7'e ulaşmıştır. Bu dönemde tarımda çalışanlar sayısı 550,4 bin kişiye artmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Özbekistan'ın Tarım Sektörünün Temel Göstergeleri

	2010	2015	2016	01.01.2018
Tarım Sektörünün GSG (milyar som)	11226.0	28672.2	32276.8	43149.8
Sektörün GSYH' deki Payı (%)	18	18.3	18.1	19.7
Sabit Yatırımlar (milyar som)	530.6	1 375.4	1646.4	2379.3
Tarım Sektöründe Çalışanlar Sayısı (bin kişi)	3120.9	3601.7	3646.7	3671.3
Tarım Sektöründe Çalışanların İstihdamdaki Payı (%)	26,8	27.6	27.4	27.2

Kaynak: 1. *Özbekistan Qişlok Hojalığı. Özbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qomitasi. Taşkent 2013.* 2. *Özbekistan Qişlok Hojalığı. Özbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qomitasi. Taşkent 2018.*

Özbekistan'ın bölgelerinin iklim koşulları farklı olan coğrafi alanlarda yerleşmesinden ve su kaynaklarının eşitsiz dağılımından dolayı elverişli tarımsal toprakların hem nicelik hem nitelik yönünden fark etmesine sebep olmuştur. Bölgelerdeki başka doğal kaynakların ve demografik yapıdaki eşitsizlik sadece tarım sektörün değil belki bölgelerdeki bütün sektörlerin gayri safi ürünlerinin yapısındaki eşitsizliğe sebep olmuştur. 2017 yıl verilerine göre Özbekistan'da tarım sektörünün GSYH' deki payı %15,30 iken ülkenin 7 vilayetinde tarım sektörünün payı %30'dan yüksek iken, Kaşkadaryo, Taşkent ve Fargona vilayetlerinde sektörün %20 ve %30 aralığında gözükmektedir. Sanayi sektörünün payı en yüksek olan Navoiy vilayetinde ise tarımın payı %18,4'e ulaşmıştır (Şekil 1.).



Şekil 1. 2018 Yılında Özbekistan Rejionlarında Bölgesel Gayri safi Ürünün Sektörel yapısı (%).

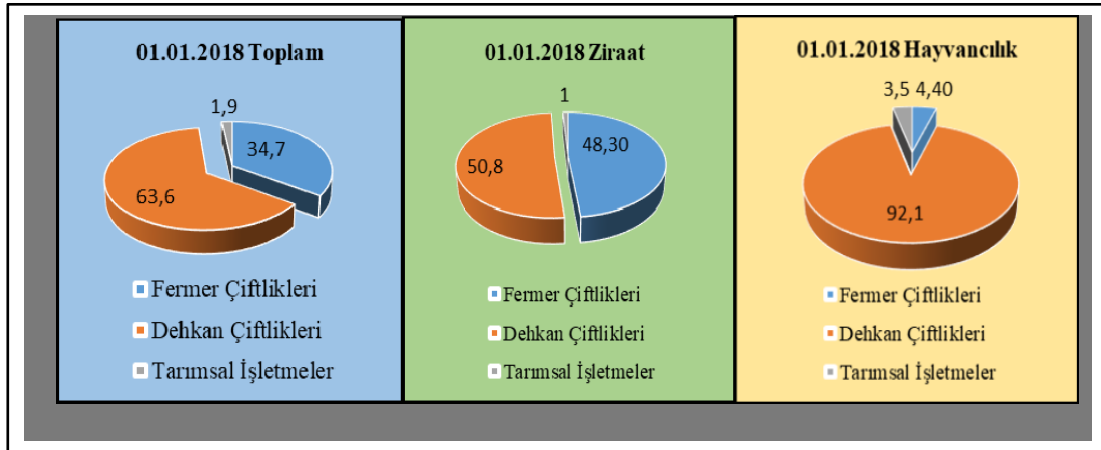
Kaynak: Özbekistan Qişlok Hojalığı. Özbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qomitasi. Taşkent 2018.

Ülkenin tarım sektörü koşullu olarak iki bölüme ayrılabilir:

1. Güçlü devlet yönetimi ve piyasa ilkelerinin devlet müdahalesine tabi olan sektör. Bu sektöre ülke için stratejik açıdan önemli olan pamuk ve buğday yetiştiriciliği alanında uzmanlaşmış olan fermer çiftlikleri içerebilir.

2. Nispeten liberal piyasa ilkelerine sahip olan sektör. Bu sektöre diğer tarım ürünleri yetiştiriciliği alanında uzmanlaşmış olan fermer ve dehkan çiftlikleri içerilebilir.

2000 yılların başında şirketler yerine tarımsal üretimin ana subjektif olarak gelen fermer çiftliklerine önem verilmiştir. Lakin, toplam tarımsal ürünlerin çoğunu onlar değil küçük dehkan çiftlikleri – hanehalkı arazileri tarafından üretilmiştir. Fermer çiftlikleri ekim alanlarının %84,7' ine sahipken, 2014 yılında tarım ürünlerinin sadece %32,9'ini üretmişlerdir (Ahmet Yılmaz, Turajon Rauf, 2016).



Şekil 2. Tarım Sektöründe Üretim Yapısı (%)

Kaynak: Özbekistan Qişlok Hojalığı. Özbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qomitasi. Taşkent 2018.

2018 yılında toplam tarım ürünlerinin %34,7'ini fermer çiftlikler, %63,6'ini dehkan çiftlikler üretmişler. Ziraatta fermer ve dehkan çiftliklerinin payı sırasıyla %50,8 ve %48,3 iken, hayvancılıkta %92,1 üretim dehkan çiftlikleri tarafından üretilmiştir (Şekil 2). Görüldüğü gibi, dehkan çiftliklerinin hayvancılıktaki payının çok yüksek olması onların toplam tarım ürünlerindeki payının da artmasına sebep olmuştur.

Bağımsızlıktan günümüze kadar olan ülkenin tarım sektöründeki gelişmeler yanı sıra birkaç problemler meydana gelmiştir. Bu problemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Su kaynaklarının yetersizliği, su kaynaklarının özellikle sınır aşan nehirlerden akışı,
- Sulama ağlarının eskirmesi,

- Traktör ve tarımda kullanılacak başka ekipmanların eskirmesi ve yenilerinin yetersizliği,
- 600 bin hektar tarımsal toprağın bozulması, 200 bin hektar toprağın tarımda kullanmasının imkânsız hala gelmesi [2].
- Yenilikçi teknolojilerin üretimde kullanılmaması,
- Komşu ve diğer dış ülkelerdeki meyve ve sebze olan talebi karşılamak için bu ürünlerin ihracatının potansiyelinin tam olarak uygulanamaması vb.

Tarım Sektöründe Yenilikçi Politikalar ve Gelişmeler

Yukarıda sıralanmış olan problemlerin çözülmesi ve sektörün gelişmesi amacıyla son yıllarda hükümetin tarımda yeni yönetim şekillerini, yeni teknolojilerin ayrıca, ziraatta kullanılması yoluyla tarım sektörünün gelişmesini amaçlayan birkaç kararı kabul edilmiştir. Öncelikle, tarımsal emeğin etkinliğinin ve ileri ekipman ve teknolojinin kullanımının büyük ölçüde arazinin büyü kliğine bağlı olduğunu ve tarımdaki istihdamı dikkate alarak Hükümet çiftlikler arazilerinin büyüklüğüne önem vermiştir. 2015 yılın sonunda yapılan ikinci çiftlik arazılarının optimizasyonu sonuçlarına göre ülkedeki 83514 çiftlik sayısı 101070 birime çıkarıldı. Çiftliklerin büyüklüğü bölgelerin demografik özelliklerini itibara alarak belirlemiştir. Örneğin, Surhandaryo ve Kaşkadyo vilayetlerinde çiftliklerin ortalama büyüklüğü sırasıyla 65.3 ve 56.9 hektar iken, yoğun nüfuslu vilayetlerde arazilerin büyüklüğü 41.3 – 49 hektar aralığında belirlenmiştir (Özbekistan Bakanlar Kurulu kararı, 2016).

İkinciden, tarım üretimi mevsümünde su kıtlığı sorununu itibara alarak su tasarrufunu sağlayan sulama teknolojilerine özel önem verilmektedir. Son yıllarda yıllık 5 bin hektarlık artışla yaklaşık 16,3 bin hektarlık ekim alanlarında damlama usulüyle sulama teknolojisi kullanılmıştır. Hortumlarla sulama 18,7 bin hektar alanda kullanılmaktadır. 2013 yılından 2017 yılına kadar 25 bin hektar alanda damlama usulünde sulama sisteminin başlatılması için devlet çiftliklere uzun vadeli imtiyazlı krediler tercihli olarak verilmektedir. Faaliyetlerinde su tasarrufunu sağlayan teknolojileri kullanan çiftlikler 5 yıl boyunca toprak ve diğer vergilerden muaftutuluyor.

Bunların yanı sıra, ülkede günümüze kadar pamuk üretimini siki tutmuş olan politikalarından vaz geçmek ve pamuk ve tekstil sektörlerinin bir araya gelerek yalıyla iki sektörün paralel olarak gelişmesini sağlamayı amaçlayan yeni yönetim çeşidi- **Pamuk-Tekstil Agroklasterlerin** organize edilmektedir. Agroklasterlerin özelliği tarım ürünleri üretiminden son aşamaya kadar olan katma değer zincirinde çiftçilerin de katkısını sağlayan bir işletme usulüdür.

Ayrıca, nüfuzu yoğun olan Başkent Taşkent şehri etrafındaki Parkent, Bostonlik ve Ohangaron ilçelerinde tahıl ekim alanlarının azaltılması ve bu alanlarda çiftçiliklerin meyve, sebze ve patates yetiştirici olarak uzmanlaşmasına yönelik projenin yürütülmesi ve Bostanlılık ilçesinde **Patates Sanayi Agroklasterinin** organize edilmektedir. Bu sanayi Agroklasterinin yenilikçi teknolojileri kullanarak virüs içermeyen “**in vitro**” tohumluk patates yetiştiriciliğini, yerli ve ihraç tohumların seleksiyonuna dayanarak tohumculuğu gelişimi hedefleniyor.

Tarım reformlarının son yıllardaki en önemli olan gelişmesi Özbekistan Cumhuriyetinin Başbakanı Şavkat Mirziyoyev 'in kabul ettiği karar ile pamuk ve buğday üretiminde Sovyetler Birliğinden gün kadar miras olan “Gosplan”dan vaz geçilmesidir (Ahmedov B., 2020). Ülkenin tarım sektörünün, ayrıca pamuk sektörünün ve buğday üretiminin devlet tarafından %100 yönetilmesi bu sektörlerde ve bu sektörlerle bağlı olan başka sektörlerde de piyasa ilkelerinin uygulamasına engel olan faktörlerden biri olarak söyleyebiliriz. Bu engelin 2020 yılından itibaren kaldırılması ve çiftçilerin Agroklasterlerin seçme imkanına sahip olmaları ve pamuk üretiminden son aşamaya kadar katma değer zincirine katkı sağlamaları bu sektörde piyasa ilkelerini uygulamasına ilk adım olduğu söz konusudur.

Sonuç

Sadece Özbekistan’da değil Orta Asya ülkelerinde su kaynaklarının yetersizliği tarımda su kaynaklarının Inovasyon teknolojiler yardımıyla kullanmasının bölgesel programlarını gerçekleştirilmesinin gerekliliğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, tarımsal arazi kaynaklarının sınırlılığı ve yıllık olarak azalmasından dolayı bunların etkin kullanımı ülkenin iç ve dış piyasalarındaki konumunu ve ülkenin gıda güvenliğini sağlama yeteneğini belirler. Bu faktörler birlikte devletin yeni tarım politikasını belirler. Bizce, tarım sektöründe geniş alanda elde sağlanan başarılarla rağmen birkaç eksiklikler vardır ve bunların sebepleri ya da yeniliklerin yaygın bir şekilde kullanılmasını teşvik eden ekonomik mekanizmaların yetersizliğinde ya da bilimsel araştırmalar ve üretim arasında bağlantının olmaması, yeni teknolojilerin kullanılması için çiftçilerde tecrübenin yetersizliği gibi engeller hale vardır. Dolayısıyla, devletin tarım politikasında belirlenen hedeflere ulaşmak için devletin tüm destek yöntemleri ve şekilleri çiftçilerin yenilikçi faaliyetlerini arttırmasını teşvik etmeyi amaçlamalıdır.

Pamuk sektöründe devlet yönetiminden vaz geçilmesini bu sektörde rekabet gücünün ve piyasa ilkelerinin uygulamasıyla sektörün ve bu sektöre bağlı olan kimyasal sanayi ve özellikle tekstil sektörünün gelişmesine yaratılmış olan imkân olarak nitelendirebiliriz.

Kaynakça

- Ahmedov B. Pahta-gallaga davlat Buyurtmasi – ‘‘gosplan’’ Bekor Bolişi. Adliya Bazirligi Yangi Davr Kelganini Aytmokda. <https://qalampir.uz/news/pakhta-gallaga-davlat-buyurtmasi-gosplan-bekor-bulishi-adliya-vazirligi-yangi-davr-kelganini-aytmok-da-13647>. erişim:28.03.2020.
- Ahmet Yılmaz. Turajon Rauf. Shavkat Mirziyeyev Çzbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı. Büyük geleceğimizi Mert ve Cömert Halkımızla Beraber İnşa Eteceğiz. (07Aralık -14 Aralık Taşkent 2016) Baskı eri Büyük Anadolu Media Grup LTD. Şti. 271 s.
- Yuliy Yusupov. Özbekistan Agrar Sektörü: Asosiy Muammolar, Hususiyatlar, İslhotlar Zaruriyati (2019). <https://cabar.asia/ru/uzbekiston-agrar-sektori-asosij-muammolar-hususiyatlar-islo-otlar-zaruriyati/> erişim:22.09.2019.
- İsmail Djurabekov. Ya Bil Protiv Uprasdneniya Minbodhoza, No Povliyat Na To Reşeniye Ne Smog. <https://kun.uz/ru/news/2019/02/06/ismail-djurabekov-ya-byl-protiv-uprazdneniya-minvodxoza-no-povliyat-na-eto-resheniye-ne-smog>. erişim:22.09.2019.
- Özbekistan Qişlok Hojalığı. Özbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qomitasi. Taşkent 2013. 170 s.
- Özbekistan Qişlok Hojalığı. Özbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qomitasi 2014-2017. Taşkent 2018. 226 s.
- Postanovleniye Kabineta Ministrov Respubliki Uzbekistan ot 15 dekabrya 2015 goda № 362 ‘‘O Merah Po Optimizatsii Razmerov Zemel’nyh Uchastkov, Predostavlennyh Dlya Vedeniya Fermerskih Hozyaystv’’ (Özbekistan Bakanlar Kurulu Kararı, 2015). https://nrm.uz/products?folder=179654_fermerskie_hozyaystva&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana. erişim:29.0.2019.
- Pugach I., Yusupov Y., Berdinazarov Z. (2016). Selskohozyaystvennaya Politika v Proizvodstve Pshenitsy i Diversifikatsii Proizvodstva Sel’skohozyaystvennyh Kul’tur v Uzbekistane. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/149625/1/875963048.pdf>. 28.09.2019 erişim:28.09.2019
- Sel’skoye Hozyaystvo Uzbekistana Za Gody Nezavisimosti <https://www.uzbekistan.de/ru/nachrichten>. erişim:28.09.2019.
- Toşkent viloyatida Zamonaviy Agrosanoat klasteri Taşkil Etiladi. <https://kun.uz/news/2019/09/25/toshkent-viloyatida-zamonaviy-agrosanoat-klasteri-tashkil-etiladi>. erişim: 29.09.2019.